

УДК 316.3:334.012.32

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

ЗАХАРОВА Т., к. філос. н., доцент Хмельницького національного
університету

**Хаотичний, непрозорий і подекуди відверто протиправний пере-
біг приватизації в Україні зумовив низький рівень соціальної легітим-**

© Захарова Т., 2011

ВІСНИК КНТЕУ 3/2011 ===== 117

ності приватної власності, загрозу її політично вмотивованого перерозподілу. Процес приватизації в Україні перетворив питання соціальної легітимації приватної власності на предмет уваги соціології. Отже, необхідне розроблення соціологічної концепції соціальної легітимації приватної власності як одного з процесів, що забезпечують соціальну інтеграцію сучасного українського суспільства, та емпірична апробація цієї концепції.

Серед зарубіжних дослідників, які розглядають цю тематику, слід відзначити таких вчених, як Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, О. Вільямсон, Д. Норт, Р. Познер та ін. У роботах науковців висвітлено трансформацію форм приватної власності в умовах становлення інформаційного суспільства. Окремим аспектам становлення інституту приватної власності присвячені також роботи В. Афанасьєва, А. Гаврилова, Л. Гребнева, А. Єремїна, С. Казанцева, Ю. Кочевріна, С. Мокичева, Р. Лузіна, К. Павлова, А. Радигїна, Е. Слепенкова, Ю. Степанова та ін.

У цілому рівень теоретичної розробки проблеми формування і розвитку приватної власності в умовах перехідних суспільств відповідає лише початковому етапу досліджень і не відображає існуючі потреби.

Метою статті є аналіз процесу інституціоналізації приватної власності в сучасному українському суспільстві і розгляд його суперечливих соціальних наслідків.

Приватизацію зазвичай розуміють як процес передавання державних і комунальних підприємств та землі у приватну власність. Однак поняття "приватизація" більш широке. Упродовж усієї історії американського капіталізму приватизація трактувалася переважно як процес продажу державних підприємств у приватні руки, однак після приходу до влади президента Р. Рейгана під приватизацією стали розуміти разом з денационалізацією ширший комплекс заходів щодо посилення позицій приватного сектору в економіці: до неї стали відносити не тільки продаж державних підприємств, а й впровадження інших ринкових механізмів, наприклад, укладання контрактів між державними установами та приватними фірмами – виконавцями замовлень, використання державних ваучерів для комерціалізації бюджетних організацій тощо [1, с. 45]. Загалом приватизація розглядається як процес появи та збільшення частки приватного сектору в структурі власності, виробництва товарів і послуг, сфери зайнятості. У вітчизняних наукових публікаціях не бракує тверджень, що приватизація в Україні та інших пострадянських країнах охоплювала всі аналогічні процеси чи навіть вийшла далеко за їхні рамки. Незважаючи на діаметрально протилежні методологічні та ідеологічні позиції, багато дослідників оцінюють приватизацію як соціальну революцію, що кардинально змінила соціальний устрій українського суспільства.

Зрозуміло, що реалізація такого масштабного завдання, як перехід українського суспільства з однієї системи економічних координат до протилежної, являє собою довготривалий процес, який має пройти декілька етапів. Протягом першого (1991–1992 рр.) були створені Фонд державного майна України, законодавчо-нормативна база, реалізовані перші приватизаційні проекти. На другому етапі (1992–1994 рр.) приватизаційні цінні папери (майнові сертифікати) існували у вигляді депозитних рахунків, а провідне місце посіла оренда державних підприємств із подальшим викупом. Третій етап, який проходив із 1995 по 1998 рік, позначився проведенням приватизації із залученням широких верств населення. У результаті масштабної сертифікаційної (ваучерної) приватизації мільйони громадян України, всупереч очікуванням, не стали реальними власниками. Більшість акціонерів були власниками лише номінально, оскільки, беручи участь у сертифікаційному аукціоні й одержуючи виписку з протоколу про його результати, вони надалі навіть не оформили право власності на акції. Крім того, не було реалізоване інше завдання – відособлення бізнесу від влади. Бізнес власність залишалися переважно залежними від діючої влади, окремих посадовців. Симптомами цього став високий рівень корупції, переплетення інтересів представників владних і бізнес структур.

Із 2000 р. почався четвертий етап (переважно індивідуальної грошової) приватизації. Він вимагав удосконалення та розширення законодавчої бази. Це питання значною мірою вирішене в Державній програмі приватизації на 2000–2002 рр., яка була прийнята Верховною радою України 18 травня 2000 р.

"Нова хвиля" приватизації характеризується концентрацією підвищених ризиків для соціальної сфери і добробуту народу. Поглиблення приватизаційних процесів у сфері соціально значущих для населення послуг (медицина, пошта, освіта, комунальна сфера) приводить до подальшої майнової диференціації в суспільстві, під загрозу ставиться розвиток суспільства. Сучасний етап приватизації проходить під гаслом підвищення конкурентоспроможності української економіки. Однак на практиці це означає, що держава прискорено знімає з себе соціальні зобов'язання. Це призводить до зростання бідності, виникнення диких форм експлуатації найманих працівників, руйнування регламентованого сектору трудових відносин, поширення використання дитячої праці тощо.

За роки приватизації соціально-класова структура суспільства перетворилася: дійсно, з'явився клас власників – незначна меншина, що складається не тільки з ініціативних власників, зацікавлених у підвищенні продуктивності і конкурентоспроможності українських підприємств. Сподівання ж на формування і суттєве зміцнення прошарку середнього класу, який виступав би гарантом економічної і політичної стабільності, так і не справдилося.

Головний підсумок приватизації – це безпрецедентне зростання нерівності в розподілі результатів економічної діяльності. Майнове розшарування в Україні – одне з найбільших у Європі. Україна стала рекордсменом із нерівності на пострадянському просторі. За оцінками Світового банку, в 2005 р. доходи 10 % найбільш забезпечених верств населення України перевищували доходи 10 % найменш забезпечених верств більше ніж у 47 разів. За даними моніторингу бідності 2008 р., 28.2 % населення України належать до категорії бідних, а 15 % – до жебраків. Причому бідність продовжує поширюватися саме серед тих, хто працює [2, с. 15].

Поляризація українського суспільства найсильніше виявляється у зростанні доходів від власності та підприємницької діяльності, нерівності видатків на заощадження та придбання нерухомості й навіть нерівності видатків на купівлю непродовольчих товарів і оплату послуг. За оцінками дослідників, у руках заможних українців акумульовано приблизно 85 % усіх заощаджень у банківській системі, 57 % грошових доходів, 92 % доходів від власності, вони здійснюють 96 % видатків на покупку валюти [2, с. 15]. Тобто нині українські еліти забезпечують собі доходи, які багаторазово перевищують валовий внутрішній продукт на душу населення. Причому, чим нижчим є рівень продуктивності регіональної економіки і, відповідно, нижчим рівень життя населення регіону, тим сильніше проявляються контрасти.

Рівень доходів українців значно нижчий за рівень доходів громадян європейських країн із невисоким рівнем розвитку економіки: мінімальна місячна заробітна плата у країнах ЄС на 2009 р. становила у Португалії, Словенії, Мальті, Греції, Іспанії – від 500 до 1000 євро, Чехії, Польщі, Угорщині, Румунії та Болгарії – у межах 123–153 євро, в той час як в Україні – 50 євро [3, с. 45]. Кон'юнктура українського ринку праці неврівноважена й поєднує у собі протилежні тенденції: кон'юнктуру дефіциту і водночас надлишку праці. На 1 квітня 2010 р. офіційна статистика визнає існування в Україні 2 млн безробітних, з яких 518.9 тис. зареєстровані в Державній службі зайнятості. Однак за результатами моніторингу Національного форуму профспілок України (НФПУ) реальна кількість безробітних значно більша, орієнтовно вона становить 4 млн 588 тис. 700 осіб. Форум профспілок, на відміну від офіційних державних органів, враховує кількість безробітних, які не реєструються у службі зайнятості, а також різні форми прихованого безробіття – вимушені неоплачувані відпустки, скорочений робочий день чи тиждень [4]. Посилюється інтенсивність трудової еміграції працездатного населення (за експертними оцінками, нині за кордоном працюють понад 3.5 млн наших співвітчизників). Зростають показники старіння населення (питома вага населення, старшого за 50 років, у загальній чисельності населення України зросла до 33.4 %) [2, с. 19].

Таким чином, результатом реальної практики приватизації в Україні став не соціально орієнтований ринковий механізм, а так званий "олігархічний капіталізм", який в першу чергу задовольняє економічні інтереси великого капіталу. Його характеризують дві головні ознаки: загрозлива соціальна стратифікація; підпорядкування не лише держави, а й суспільства, інтересам олігархічного капіталу. Такий вектор розвитку України радикально гальмує просування країни шляхом соціально-економічного прогресу, європейської інтеграції та зміцнення її глобальної конкурентоспроможності. Директор програм соціально-економічної безпеки Міжнародної організації праці Гай Стендинг ще наприкінці 90-х років ХХ ст. писав стосовно України: "...країна, мільйони громадян якої стали маргіналами, може лише з великою натяжкою бути названа такою, що має умови для довгострокового соціального й економічного розвитку... Зараз слід припинити удавати, що реформи були добре спроектовані, або проведені, або ж, що вони не були проведені зовсім" [2, с. 4].

Слід відзначити, що приватизація в Україні принципово відрізняється від аналогічного процесу в країнах Європи. Приватизація, що проводиться в розвинених країнах, веде до підвищення ефективності економіки. У нас спостерігається інше: скорочення випуску продукції, падіння продуктивності праці, зростання витрат виробництва, погіршення інвестиційного клімату, моральне та фізичне старіння основних фондів, дискваліфікація кадрів. В українській економіці, на відміну від світової практики, ефективність функціонування виробничого капіталу у багато разів нижче, ніж торгового і, тим більше, фінансового. Внаслідок цього грошові кошти не тільки підприємців, а й держави прямують переважно не у виробничу сферу, забезпечуючи її поступальний розвиток, а до фінансових структур, що погіршує інвестиційний клімат, створює сприятливі передумови для різного роду протиправних дій.

Друга відмінність полягає в тому, що українська приватизація носить форсований характер, пов'язана з дуже стислими строками переходу власності з державної в приватну.

Третя принципова відмінність у тому, що економіка на момент початку приватизації була досить централізована і монополізована, що робило просту передачу промислових гігантів із державних рук у приватні навіть небезпечною. Це й створило умови для формування олігархічного капіталізму.

Аналіз суб'єктивного сприйняття людьми приватизації, її соціально-економічних результатів – появи приватної власності, розвитку приватного підприємництва та ринку праці, соціальної нерівності, конкуренції та ін. – є необхідною складовою соціологічного підходу до дослідження проблеми соціальної легітимності.

Потрібно зазначити, що проблема джерел надбання прав власності не є специфічно українською. Вона була характерною для періоду первісного нагромадження капіталу в розвинених країнах, і для посткомуністичних суспільств, що здійснюють приватизацію. Нелегітимність власності й прав бізнесу на управління нею як в очах власного населення, так і на думку влади, проявляється тоді, коли змінюються політичні стратегії, загострюються соціальні протиріччя або настає економічний спад. При цьому питання нелегітимності власності в умовах українського соціуму актуалізується у зв'язку з її надконцентрацією.

Соціальна легітимність – це "визнання, схвалення суспільством (соціальними групами, інститутами) функціонування того чи іншого типу соціальних відносин, а також діяльності соціальних груп, інститутів, індивідів, завдяки чому встановлюється, як правило, стан відкритості реалізації їх інтересів" [5, с. 283–284]. Зокрема соціальна легітимність приватної власності – це добровільна згода як мінімум більшості членів суспільства із інституціональним порядком приватно-власницьких відносин з огляду на його соціальну прийнятність та значущість. "Отже, соціальна легітимність наявна за умови, коли позицію легітимації обирають більше як 50 % респондентів, а соціальна нелегітимність – за умови, коли більше як 50 % респондентів обрали позицію делегітимації" [6, с. 72].

Коли досліджується соціальна легітимація приватної власності, об'єктом аналізу виступає приватна власність як соціальний інститут та процес її інституціоналізації. Можна вирізнити юридичні, економічні, політичні, соціологічні аспекти інституціоналізації приватної власності. Всі вони становлять предметні області відповідних наукових дисциплін. Попри взаємозалежність, ці аспекти відмінні. Юридичний аспект інституціоналізації приватної власності передбачає правове оформлення (легалізацію) інтересів та волі приватних власників, їхніх повноважень щодо володіння, розпорядження та користування об'єктами власності у законах, актах і нормах. Змістом економічного аспекту приватизації є трансформація сукупності економічних зв'язків і відносин між людьми з приводу привласнення факторів виробництва та інших об'єктів власності в усіх сферах суспільного відтворення – виробництві, обміні, розподілі, споживанні. Політичний аспект проявляється у впливі приватної власності на формування політичної влади в суспільстві. Соціологічний аспект приватизації як інституціоналізації приватної власності перш за все акцентує увагу на перетворенні соціально-економічної структури та системи розшарування суспільства на верстви залежно від міри привласнення їх представниками факторів виробництва та інших об'єктів власності. Таким чином, осердя предметного змісту соціологічної моделі приватної власності становлять саме соціально-стратифікаційні вияви.

Ця теза досить актуальна у контексті окресленої проблеми. На думку М. Шульги, її зміст зводиться до того, що "легітимізація в суспільстві приватної власності структурувала за цією ознакою людей, залучених до суспільного виробництва" [7, с. 61]. Як показник розподілу власності у суспільному виробництві, місця людей у ньому та структурування суспільства на групи за мірою наявності приватної власності М. Шульга обрав фактор зайнятості: "З точки зору наявності власності є підстави припустити, що роботодавці є великими приватними власниками, самозайняті – дрібними, а наймані працівники не мають жодної приватної власності, окрім особистої". Аналізуючи соціально-стратифікаційний аспект приватизації, В. Резнік наголошує, що "окрім критерію володіння власністю (класична марксистська парадигма), слід також враховувати зайнятість (класова схема Дж. Голдторпа) та інші критерії" [6, с. 71].

Емпіричними показниками приватизації у вузькому розумінні (процес переміщення державних активів у приватну власність) є зміна у часі кількості підприємств, площі земель різного призначення та інших об'єктів за формами власності. Базу емпіричних показників інституціоналізації приватної власності доцільно розширити за рахунок емпіричних показників інституціоналізації (та, відповідно, соціальної легітимації) приватного підприємництва і ринку праці. В останньому випадку йдеться про соціально-економічні показники – зміни у часі розподілів працівників за секторами економіки, за сегментами ринку зайнятості та підприємствами (організаціями, установами) різних форм власності.

Згідно з класифікацією 2004 р., офіційний розподіл об'єктів за формами власності в Україні мав такий вигляд: 88.2 % – об'єкти приватної форми власності; 7.5 % – об'єкти комунальної та комунально-корпоративної форм власності; 4.2 % – об'єкти державної та державно-корпоративної форм власності [8, с. 319]. Розподіл середньорічної кількості працівників (крім працівників банків і бюджетних установ) та суб'єктів підприємницької діяльності за формами власності демонструє абсолютне домінування приватної форми власності серед інших форм: 75.2 % – частка зайнятих у межах приватної форми власності; 18.5% – частка зайнятих у межах державної та державно-корпоративної форм власності; 6.3% – частка зайнятих у межах комунальної та комунально-корпоративної форм власності [8, с. 322].

Із 2005 р. Міністерство економіки України почало оприлюднювати офіційні показники питомої ваги державного сектору в економіці. За його розрахунками, питома вага державного сектору станом на 2008 р. у вартості основних фондів і нематеріальних активах складала 16.4 %, у кількості штатних працівників – 15.3 % (без урахування банків і бюджетних установ) [9, с. 20]. На жаль, зараз ні Держкомстат, ні Міністерство економіки не оприлюднюють відповідну

інформацію по комунальному сектору. Тому точне визначення часток державної і комунальної власності в українській економіці на сьогоднішні є проблематичним. Таким чином, за роки приватизації приватна власність на засоби виробництва пройшла шлях соціальної легалізації й стала домінувати в сучасному українському суспільстві за показником кількості суб'єктів господарювання.

Наведені вище дані дозволяють констатувати головну тенденцію зміни структури зайнятості населення України впродовж років приватизації – скорочення частки державного та зростання частки приватного секторів. Зазначені інститути ринку відтворилися після майже 70-річчя (на Заході України – 50-річчя) функціонування інститутів державної власності на засоби виробництва, адміністративно-командного регулювання виробництва, розподілу, обміну, споживання та зайнятості населення. Перед більшістю громадян ринкові інститути постають як соціальна реальність, до якої необхідно адаптуватися. Показниками успішної адаптації, отже й вдалого завершення процесу інституціоналізації приватної власності, можуть бути суб'єктивні реакції громадян щодо нових соціально-економічних умов їх життєдіяльності.

Дані соціологічних досліджень демонструють, що переважна частина громадян України підтримує інститут приватної власності. Зокрема, результати соціологічного опитування Центру "Социс" на тему "Реформи, бізнес і політика", проведеного в 2007 р., свідчать, що більшість українських громадян толерантно ставиться до приватної власності, тією чи іншою мірою адаптувалися до умов ринкового простору. Однак слід зазначити, що вони донині перебувають під впливом радянських стереотипів та ліво-популістських гасел відносно грошей, великої приватної власності й бізнесу. Так, 74 % українців вважають, що держава повинна захищати приватну власність і заохочувати розвиток національного бізнесу, але це не заважає майже 70 % громадян підтримувати гасло реприватизації об'єктів великого бізнесу в Україні. 73.5 % респондентів переконані, що бізнес сприяє підвищенню добробуту суспільства, але водночас 50.4 % опитаних вважають, що нагромадження грошей у руках бізнесу робить бідними і державу, і громадян. 50 % респондентів прагнуть відкрити свою власну справу, майже 40 % із них мають досвід підприємництва, а підприємці й банкіри – найкращі професії для їхніх спадкоємців. Однак понад 38 % українців вважають, що великий бізнес досяг успіху аморальними й протизаконними методами. Його пов'язують із корупцією й збереженням "непрозорих" правил гри (65 %), із прагненням заробити побільше й виїхати за кордон (56 %).

Ставлення народу до приватної власності парадоксальне: "своя" власність бажана й недоторканна, а чужа, особливо велика приватна власність, може бути експропрійована. Настільки ж неоднозначне став-

лення до бізнесу й підприємництва. З одного боку, негативно сприймається роль великого бізнесу в сучасній Україні, а з іншого – приватна власність розглядається як найефективніша. Більшість людей виражають готовність зайнятися підприємництвом або працювати на приватному підприємстві. Третина українців вважає, що великий бізнес повинен брати відповідальність за здійснення економічних реформ і розв'язання соціальних завдань. Роль бізнесу оцінюється з ліберальних позицій [10].

Соціологічна служба Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова з 19 по 25 червня 2008 р. дослідила питання "Що є важливим для успішного розвитку України?". Було опитано 2014 респондентів віком від 18 років у всіх областях України, Києві та Автономній Республіці Крим за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками. У переліку найважливіших факторів успішного соціального розвитку України були названі: зведення до мінімуму втручання держави в економічні процеси (40.6 %); поява сильного лідера, який має широкі владні повноваження (60.0 %); забезпечення свободи підприємницької діяльності (70.5 %); розвиток ринкової економіки (76.5 %); втілення ідей рівності та справедливості (88.4 %); гарантування державою соціального захисту громадян (96.3 %); створення правової держави (91.7 %) [11].

У ході цього соціологічного дослідження було поставлено запитання: "В якій мірі Ви готові зайнятися підприємницькою діяльністю?". "Я вже цим займаюся" – відповіло 6.7 % респондентів; "Маю намір цим зайнятися найближчим часом" – 5.8 %; "Цілком ймовірно, що цим можу зайнятися" – 19.8 %; "Мало ймовірно, що цим займатимусь" – 22.4 %; "Впевнений, що цим не займатимусь" – 38.4 %; "Важко відповісти" – 6.8 %. [12]. Отже, більша частина респондентів не заперечує необхідності в сучасному українському суспільстві приватної власності, а, навпаки, вважає, що для успішного розвитку країни необхідний подальший розвиток ринкової економіки і забезпечення свободи підприємництва. Водночас очевидно, що державі відводиться патерналістська роль, при цьому "сильна влада" лідера одержує як легальність, так і легітимність.

Таким чином, можна говорити не тільки про особливості суспільної свідомості, що суперечливо поєднує в умовах соціальної аномії елементи соціального минулого й сьогодення, а й про крах однієї з ілюзій приватизації. Поява широкого прошарку агентів ринкової економіки (соціально активних підприємців) не стала автоматичним результатом проведених соціальних перетворень. У нашому випадку альтернативна група становить 32.3 % (без урахування частки респондентів, що не визначили свою позицію).

Результати соціологічних досліджень також свідчать, що регіональні відмінності рівня соціальної легітимності приватної власності неістотні. Наявна незначна залежність вибору експертами позитивних і негативних тверджень про приватну власність від регіонального чинника. Відсотковий показник вибору позиції соціальної легітимності приватної власності на 2.9 % вищий серед експертів із західних областей України [13, с. 61–85].

Однак якщо дослідження ставлення населення України до інституту приватної власності не виявляє суттєвих регіональних відмінностей, то вивчення кореляції між віковими категоріями населення та оцінками результатів приватизації демонструють яскраво виражену амплітуду коливань, що неважко пояснити: два десятиліття приватизації по-різному відобразились на житті поколінь, виявили співвідношення переможців і переможених, оскільки відмінності між поколіннями тим вагоміші, чим масштабніші історичні зміни [14, с. 298].

Сучасна молодь не брала участі у розподілі власності на початку 90-х років ХХ ст. Вона скептично ставиться до життєвого досвіду батьків, оскільки він набутий в умовах суспільства, від якого вони відреклися. З іншого боку, молодь не може повною мірою орієнтуватися на майбутнє, оскільки воно в умовах перехідного періоду не визначене. Тому молоде покоління, зважаючи на ситуацію, що склалася на цей момент, використовує мінливі правила гри у конкурентному середовищі. На думку Ю. Левади, молоді люди у віці до 25 років – "це ті, хто не лише вільний від радянської спадщини, але вільний також від зламів, очікувань і розчарувань останніх 15 років, від боротьби за будь-які соціальні цілі. Вони нічого не обирали і тим більше не виборювали, їм ні до чого не потрібно пристосовуватися. Вони отримали в готовому вигляді політичні й економічні "стани" свого дому і стурбовані лише тим, яким чином найзручніше в ньому облаштуватися. Вони загалом прихильні до наявного "ринку" та обмеженої політичної різноманітності, але не тому, що віддали перевагу їм щодо інших порядків, а тільки тому, що нічого іншого не бачили" [14, с. 296–297].

Таким чином, для більшості громадян України ринкові інститути постають не як соціальні рецидиви, а радше як соціальні інновації, до яких необхідно адаптуватися. Адаптація означає вибір нових і адекватних своїм можливостям соціальних статусів, опанування відповідних ролевих поведінкових моделей, пошук своєї "лакуни" у новому соціально-економічному просторі. Індикаторами успішності цієї адаптації, а відтак – перспектив успішності завершення процесу інституціоналізації приватної власності та ринкової економіки загалом можуть бути суб'єктивні реакції громадян щодо нової соціально-економічної реальності та процесів її формування.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати: у результаті процесу приватизації в Україні не відбулося головного – відділення бізнесу від влади. Бізнес, власність залишаються переважно залежними від держави, діючої влади, окремих посадових осіб. Симптом цього – високий рівень корупції, переплетення інтересів представників владних і бізнесових структур. Наслідки – гальмування становлення цивілізованих ринкових відносин, формування середнього класу й громадянського суспільства в Україні. Тому перехід української економіки на розвиток за європейською ринковою моделлю, вирішення проблем легалізації власності й капіталів значною мірою лежать у політичній площині й потребують докорінної зміни соціальних відносин, що склалися в Україні.

Приватизація в Україні дала неоднозначні результати. З одного боку, вона стимулювала приватну ініціативу й була одним із важливих факторів виходу країни із глибокої системної кризи 90-х років ХХ ст. З іншого – приватизація не виправдала очікувань, у більшості випадків її результатом не стала поява ефективного власника, приватизація створила серйозний дисбаланс приватних і суспільних інтересів, концентрацію власності в руках олігархічних структур. Серйозною проблемою залишається недостатня легітимність створеного приватного капіталу, що формувався в умовах численних порушень чинного законодавства.

Стан приватновласницьких домагань більшості населення сучасної України свідчить, що інститут приватної власності загалом у сучасному українському суспільстві визнається соціально легітимним. Нелегітимними натомість є процеси приватизації та набута у такий спосіб приватна власність у вигляді великих підприємств і колосальних земельних угідь. Але це припущення потребує поглибленої емпіричної перевірки. Перспективи подальших розвідок пов'язані із використанням нових емпіричних індикаторів стану соціальної легітимності (нелегітимності) приватної власності у межах масових соціологічних опитувань, а також з отриманням і аналізом нових емпіричних даних.

Як вважають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, "пріоритетним завданням подальшої приватизаційної політики є забезпечення суспільної довіри до приватизаційних процесів. Це дозволить уникнути в подальшому небезпеки поновлення дискусій щодо правомірності укладення приватизаційних угод, які вже завдали суттєвого негативного впливу інвестиційному іміджу України" [15, с. 6]. Отже, потрібно: *по-перше*, відкрито й зрозуміло сформулювати стратегію приватизації в загальному контексті стратегії розвитку економіки України; *по-друге* забезпечити прозорість і аргументованість політичних рішень щодо приватизації ключових підприємств національної економіки; *по-третьє*, системно протидіяти будь-яким способам тіньового відчуження об'єктів державної власності; *по-четверте*, забезпечити прозорість процесів приватизації та їх системного моніторингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кочетков Г. В.* Корпорация: американская модель / Г. В. Кочетков, В. Б. Сурьян. — СПб. : Издат. дом "Питер", 2005. — 736 с.
2. *Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства* / за заг. ред. В. Є. Воротіна. — К. : НІСД, 2009. — 108 с.
3. *Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку* : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. — К. : НІСД, 2009. — 655 с.
4. *В Україні 4,5 млн безработных* // *News online.ua* : економіка и бизнес. — Режим доступа : <http://news.online.ua/293651>.
5. *Соціологія: короткий енциклопедичний словник* / за ред. В. І. Воловича. — К. : Укр. Центр духовн. культури, 1998. — 736 с.
6. *Резник В.* Приватизація в Україні як соціально-економічний процес: об'єктивні показники та суб'єктивні оцінки / В. Резник // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* — 2006. — № 2. — С. 66–89.
7. *Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства* : наук. доп. і повідом. II Всеук. соціолог. конф. / за ред. М. О. Шульги. — К., 2002. — 533 с.
8. *Статистичний щорічник України за 2004 рік* / Держкомстат України ; за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Консультант, 2005. — 591 с.
9. *Державний сектор і функції держави у період кризи* / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, О. М. Кошик, К. М. Агеєва, Д. П. Згортюк. — У надзаг. : Центр економічного розвитку. — К., 2009. — 129 с.
10. *Шість українських мифов* // *Обозреватель.* — Режим доступа : <http://www.obozrevatel.com/news/2010/12/28/412845.htm>.
11. *Що є важливим для успішного розвитку України?* : соціологічне опитування // Центр Разумкова. — Режим доступу : <http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll id=336>.
12. *Якою мірою Ви готові зайнятися підприємницькою діяльністю?* : соціологічне опитування // Центр Разумкова. — Режим доступу : <http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll id=362>.
13. *Пасхавер О.* Українські реформи, або Приватизацію ніхто не любить / О. Пасхавер // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* — 2003. — № 4. — С. 61–85.
14. *Українське суспільство 1994–2005. Динаміка соціальних змін* / за ред. В. Ворони, М. Шульги. — К. : Ін-т соціології НАН України, 2005. — 653 с.
15. *Українська приватизація: перспективи та пріоритети* : аналіт. доп. і мат. "круглого столу" / Я. А. Жаліло та ін.; за заг. ред. В. Є. Воротіна. — К. : НІСД, 2008. — 58 с.